

Skrivning i folkeskolen

KELD GRINDER-HANSEN, UDDANNELSESHISTORIKER, PH.D., TIDLIGERE SKOLECHEF OG CHEF FOR DANSK SKOLEMUSEUM, DIREKTØR FOR ANDELSLANDSBYEN NYVANG

Skrivning blev et af skolens hovedfag ved skoleanordningerne i 1814. Op gennem 1800-tallet lærte eleverne primært at kopiere skriftforlæg, som bestod af kalligraferede bogstavstyper. Der eksisterede ikke en egentlig fagdidaktik for skriveundervisningen. Fra årtierne omkring 1900 dukkede de første lærebøger i skrivning frem. I første halvdel af 1900-tallet blev der sat fokus på at udvikle skrivefagets didaktik og pædagogik, og en lang række konkurrerende skrivesystemer dukkede op. Målet var, at børnene fik en "ordentlig, tydelig og flydende håndskrift". Opgøret med den megen færdighedstræning og øvelsesreproduktion i skriftlig dansk satte ind i 1960'erne. Skråskrift blev erstattet af formskrift. Fra folkeskoleloven i 1975 blev skrivningens rolle i skriftlig dansk yderligere reduceret. Håndskriftens monopol som elevernes skrivemetode forsvandt. Først med skrivemaskinen, fra 1980'erne med computerne, samtidig med at den procesorienterede skrivepædagogik vandt indpas. I folkeskolen anno 2016 spiller den traditionelle "håndførte" skriveundervisning en meget lille rolle - og først og fremmest på de mindste klassetrin. Er det en udvikling, vi skal begræde?

Skrivning har historisk set været et fag, som har fyldt meget på skoleskemaet i den danske folkeskole. Da det danske folk "kom i skole" ved skole-

anordninger af 1814, fik skrivning en prominent placering. Skrivning indgik som et af skolens fire hovedfag, hvor de øvrige var læsning, regning og det ubestridt vigtigste religion. Skrivning og læsning var to selvstændige færdighedsfag, som ikke blev opfattet i en danskfaglig sammenhæng. Læsning skulle ifølge en af tidens pædagogiske lærebøger G.P. Brammers *Lærebog i Pædagogik og Didaktik* (1838) give børnene redskaberne til at forstå den hellige skrift og de bøger, som man havde brug for i det borgerlige liv. Skrivefærdigheden fik børnene brug for i deres voksenliv, når de skulle skrive breve, udforme kontrakter og skrive huskesedler, og som en tilføjelse understregede han, at skriveundervisningen ikke skulle føre til "pyntelighed" i elevernes håndskrift.

Skrivning fastholdt sin dominerende position i skolen op gennem 1800-tallet, hvor man i landskolen typisk havde én lektion i faget alle tre dage, man gik i skole, uden at det resulterede i, at der opstod en egentlig metode for skriveundervisningen, eller at der fremkom forskellige skrivesystemer til brug for faget, som det skete i de første årtier af det 20. århundrede. Undervejs i 1800-tallet skete der visse ændringer i skriveundervisningen, bl.a. med børnenes skriveredskaber, hvor fjerpen hen mod midten af århundredet blev erstattet af en pen af stål. Også blyanten dukkede frem i 1800-tallets sidste årtier, selvom det store gennembrud for blyanten først kom med grundlæggelsen af firmaet Viking Skoleblyant i 1914, og den spritnye opfindelse viskelæderet slog igennem i skolen omkring 1900. Men selvom blyanten kom på banen, skulle eleverne fortsat lære at skrive med blæk (hvilket man i øvrigt gjorde i folkeskolen helt frem til 1960'erne) og ve den

arme elev, der skrev forkert med pennen eller endnu værre lavede en stor blækklat på papiret. En anden forandring i perioden var, at det i et ministerielt cirkulære fra 1875 blev bestemt, at alle skolebørn fremover skulle lære at skrive med latinske frem for gotiske bogstaver. Efter nederlaget i 1864 kunne en nationalsindet dansk skole ikke forsvare fortsat at benytte den gamle tyske skriftform.

Skriveundervisningen bestod af uendelige repetitioner af forlæg, som oftest bestod af meget kunstfærdigt udformede skrifttyper med kalligraferede bogstavstyper. I begynderundervisningen skulle eleverne benytte griflen på en skifertavle til at efterligne skriftforlægget, eller som det var tilfældet på mange skoler i første halvdel af 1800-tallet skrive med en pind i sand i de særligt udformede sandborde.

Skrivetræning i sandborde i 1800-tallets skole. Svensk anskuelsesbillede fra 1900-tallet. (Dansk Skolemuseums fotosamling)

Når eleverne blev lidt mere øvede, fik de lov til at gå over til at skrive med pen og blæk på papir, som enten blev lagt oven på forlægget, så eleverne direkte kunne kalkere forlæggets svungne bogstaver eller ved siden af, så eleverne på bedste vis kunne forsøge at eftergøre forlæggets kunstfærdige skrift. Indøvelsen af elevernes skriveevne skulle ske via de uendelige gentagelser, som læreren som oftest ikke følte behov for at krydre med egentlig skriveundervisning. Således husker en sjællandsk bonde, hvordan skrivning foregik i hans skoletid i 1870'erne:

”Efter et frikvarter af ubestemt længde havde vi skrivning, mens læreren ved katederet

læste Berlingske Tidende og røg sin lange pipe. Da var der så rart hyggeligt i skolestuen, mens vi sad der fuldt og behageligt optaget ned at efterligne forskrifterne, nogle papskiver med ordsprog og fædrelandshistories data i skønskrift. Læreren forstyrrede os ikke med nogen undervisning.”

(Dansk Skolehistorie, bd. 3, s. 36-37)

Man kan spørge sig selv, hvad resultatet af en sådan skriveundervisning kunne blive. Opøvede eleverne virkelig evnen til at skrive en sammenhængende og læselig skrift, eller var der mange, der opgav ævred og aldrig lærte at skrive ordentligt? Der er ingen tvivl om, at det tog nogle årtier efter indførelsen af den almindelige undervisningspligt i 1814, før alle børn havde lært at læse og skrive. I en undersøgelse af værnepligtiges læse- og skriveevne fra 1870 fremgår, at 2-3 procent af de unge mænd hverken kunne læse eller skrive, mens 9-12 procent ikke kunne skrive. I en undersøgelse af rekrutter 10 år efter var der stort set ikke nogen af de unge mænd, som blev karakteriseret som ude af stand til at læse eller skrive, men man går næppe meget galt byen ved at formode, at mange af de unge mænd kun havde begrænsede færdigheder på læse- og skriveområdet. Undersøgelsen viste i hvert fald, at der var store variationer i de unge mænds læse- og skrivefærdigheder, som til dels afspejlede deres sociale baggrund – gårdmandssønnerne klarede sig f.eks. markant bedre end husmandssønnerne – men der var også en generel forskel på læse- og skriveevnen hos land- og bybørn, hvor børnene fra byerne klarede sig bedst, hvilket givet hænger sammen med forskellen på at gå hver anden dag i landsbyskolen flere årgange sammen i forhold til at gå årgang opdelt i syv år i byskolen (Dansk Skolehistorie, bd. 3, s. 179 f.).

Den elev, der ved udgangen fra skolen ikke er kommen forbi skoleskriften og senere kun får lejlighed til at skrive lidt i ny og næ, et soldaterbrev eller et kærestebrev, han får naturligvis næppe nogen håndskrift. Han beholder altid skoleskriften.

Flertallet af skolebørn i 1800-tallet opnåede en vis form for fortrolighed med såvel læsning som skrivning, men i forhold til den tid, der blev investeret i de to fag i skolen, var resultatet langt fra imponerende.

Børn i gang med skrivetræningen. Ukendt foto, formodentlig fra beg. af 1900-tallet. (Dansk Skolemuseums fotosamling)

Ganske vist kan man i arkiverne finde mange eksempler på 1800-tals bønder og arbejdere, der havde oparbejdet en læselig og funktionel håndskrift, hvor stavningen endog i mange tilfælde var ganske sikker, men der eksisterer også mange eksempler på personer, der gennem skolegangen kun havde opnået en begrænset skriveevne, som kun kunne omsættes i en ret så ubehjælpelig og ganske svær læsbar personlig håndskrift. Og de dårligste skrivere, der kom ud af skolesystemet, har i sagens natur kun i stærkt begrænset omfang sat sig skriftlige spor. Dét at omsætte det opstyltede og kalligraferede skriftforlæg, man lærte at efterligne i skolen, til en anvendelig og læsbar personlig håndskrift har været svært for rigtig mange af 1800-tallets mænd og kvinder og S.H. Salling, som i begyndelsen af 1900-tallet udformede sit eget skrive-system har givet ret i sin kritik af skriveundervisningen i skolen, når han fastslår, at "den elev, der ved udgangen fra skolen ikke er kommen forbi skoleskriften og senere kun får lejlighed til at skrive lidt i ny og næ, et soldaterbrev eller et kærestebrev, han får naturligvis næppe nogen håndskrift. Han beholder altid skoleskriften" (Salling, 1907, s. 94).

En anden kritiker af den hidtidige skriveundervisning Vilhelm Rasmussen påpegede ligeledes,

at den megen fokus på at lære skolebørnene at eftergøre en kalligraferet skrift var forfejlet, og at det kun i begrænset omfang rustede eleverne til at benytte den tillærte skriftlighed i det praktiske samfundsliv:

"Mange af de aller betydeligste fører en forfærdende pen, næsten ingen skriver skønskrift. Ude i det praktiske liv, paa kontorerne er der heller ikke tid til at skrive skønskrift. Hvad det gælder om er, at man kan skrive tydeligt, hurtigt og saa smukt, at beskedne æstetiske krav tilfredsstilles; man maa have en 'haandskrift'."

(Rasmussen, 1915, s. 33)

I slutningen af 1800-tallet voksede kritikken af den hidtidige skriveundervisning. I Oscar Hansens Opdragelseslære fra 1898, blev det understreget, at undervisning i modersmålet skulle være en kombination af tale, læsning og skrivning. Tidligere tiders adskilte læse- og skriveteknikker var på vej til at blive en sammenhængende teori om sprogindlæring. Således kunne skoleinspektør M. Matzen nu i sin bog *NY ABC* (1888) foreslå, at læsning skulle læres ved, at børnene fik kendskab til bogstaver og ord ved at skrive dem. Ved skoleloven i 1899 blev konsekvensen, at de to selvstændige skolefag læsning og skrivning blev slået sammen til et nyt fag Dansk, som både dækkende den hidtidige skriveundervisning, stavning og læsning, men udvidede med egentlig litteraturhistorie og med en række skriftlige discipliner som diktat, genfortælling, referatstil, bunden beskrivende opgave, spørgestil m.m. I 1899-loven blev det fastslået, at det nye fag Dansk skulle være skolens største fag med "mindst 287 Timer årligt i Gennemsnit i hver Klasse", svarende til mellem otte og ni lektioner om ugen i såvel landsby- som byskolen, heraf mindst to i stavning gennem hele skoleforløbet, eventuelt nedsat til en time i de ældste klasser. Samtidig blev danskfaget opdelt i en mundtlig og en skriftlig del. Målet med skriftlig dansk i det 20. århundrede var, som Jepsen og Mortensen i deres Undervisningsmetodik fra 1912 udtrykte det kort og præcist: "Fordringerne til elevernes skriftlige Behandling er, at det nedskrevne er reelt tydeligt /tydeligt (Udtryk for den Skrivendes Tanke), og formelt rigtigt (overholdende almindelige Sprogregler med Hensyn til Syntaks, Tegn, Stavning)". Med

hensyn til selve skrivemetoden dukkede der nu en række skrivepædagoger frem med hver deres bud på nye undervisningsmetoder i skrivning. Flere af dem byggede på tanker, som blev formuleret i forfatteren Kristjan Bures banebrydende værk fra 1914: *Skrivningens psykiske og fysiologiske sider*. Den fremtrædende pædagog Vilhelm Rasmussen behandlede Bures værk indgående i en artikel i *Vor Ungdom* i 1915, hvor han roser Bure for at tage et opgør med den ”gammeldags skønskriftsprentning” og i stede anviser veje til, hvordan læreren bibringer sin elev en brugbar håndskrift:

”Bure analyserer med sin elever bogstavernes former og ”oplæser” bogstaverne i de enkelte hovedtræk og han lader sine elever ”skrive” i luften, først mægtige bogstaver senere formindskede, endelig sørger han for, at bogstavernes former staar børnene helt klar, inden han ophører med at bruge forskrift paa kridttavlen. Det vil sige, at børnene faar faste erindringsbilleder af hvert enkelt bogstav.... I stedet for at lade børnene sidde og gnidre på et stykke papir eller kradse på en skifertavle, lader han dem skrive med kridt på den sorte tavle. Det giver store bevægelser, der stemmer bedre med børnenes anatomi end de smaa skrifttræk paa papiret. Dernæst leder hr. Bure sine elever i samtaleform kritisere saa vel lærernes forskrifter som hinanden indbyrdes, og naar denne kritik er saglig, er den kun af det gode og bidrager til at indøve eleverne i fin iagttagelse, tænkning, æstetisk dømmekraft o.m.m., ja, med de rette fordringer til finfølelse og nænsomhed kan den gensidige kritik ogsaa udvikle anlæg i disse retninger. Som man kan se, er hr. Bures metoder ”pædagogiske” og hans undervisning i skrivning behøver ikke at motive-res med, et den er et krav ude fra livet. Den giver eleverne udviklingsbetingelser. Men Bure lærer sine børn at analysere bogstaverne og giver dem sikre erindringsbilleder af bogstaverne efterhaanden af ordene, derfor faar hans elever formentlig saa hurtigt en haandskrift, og dersom man undersøgte dem psykofysisk, vilde det nok vise sig, at de med hensyn til deres skrivning er forud for andre børn i samme alder.”

(Rasmussen 1915, s. 32-42)

Den øgede fokus på skrivningens metodik fra begyndelsen af det 20. århundrede ledte ind i skrivefagets ”gyldne” årtier, der strakte sig frem til 1950’erne, hvor der var fokus på at udvikle skrivefagets didaktik og pædagogik. I den periode så en række konkurrerende skrivesystemer dagens lys, hvor ikke mindst Herman Larsens skrivesystem opnåede stor udbredelse i folkeskolen. Hans system bestod af to rækker bøger: 1) øve- og skrivebøgerne (1920) og 2) den røde skrivebog (1935), der uafhængigt af hinanden kunne bruges gennem hele skoletiden. I øvebøgerne fandt man træningsøvelser og træningsbogstaver på omslaget. Skrivebøgerne benyttedes sammen med øvebøgerne. På omslaget fandtes forskrifter. I den røde skrivebog var træningsøvelser, træningsbogstaver og sammenskrift samlet på samme side. Desuden havde Herman Larsen udgivet en vejledning både til øve- og skrivebøgerne og til den røde skrivebog (Larsen, 1936).

Skifertavle og griffel, begyndertræningen i skrivning langt op i det 20. århundrede. (Dansk Skolemuseums Fotosamling, Rune Clausen)

Målet med skrivefaget var, at børnene fik en ”ordentlig, tydelig og flydende håndskrift”, som der stod i undervisningsvejledningen fra 1942.

I Herman Larsens og en række af de øvrige skrivesystemer fra perioden vægtede man de motoriske fysiognomiske aspekter af skriveindlæringen, og der blev sat fokus på, at skrivningen foregik ergonomisk korrekt og med den rigtige anvendelse af finger-, hånd- og armbevægelser, så eleverne undgik unødigt kropsspænding i skri-

veprocessen. I Leksikon for Opdragere fra 1953 (en guldgrube af et leksikon, hvis man vil vide noget om state-of-the art viden indenfor den pædagogiske verden kort efter 2. verdenskrig) gives følgende sammenfatning af, hvad der var bredt accepterede sandheder om skriveundervisningen på denne tid:

”Formålet med skrivning er at opøve eleverne til så fuldkomment som muligt at kunne beherske skrivningens bevægelser samt at lære dem bogstavsformerne, men de veje og midler som de forskellige systemer anvender, er ret forskellige. Skrivebevægelserne ved selve bogstavdannelsen kan være finger-, håndleds- eller armbevægelser. Hvilken eller hvilke af disse bevægelser der er mest hensigtsmæssige, er der blandt pædagogerne uenighed om. Nogle lægger hovedvægten på fingerbevægelsen, andre på armbevægelsen. Men de fleste søger en kombination af samtlige bevægelser. Arm- og håndledsbevægelserne er de mindst komplicerede, hvorefter disse indøves ved i de første skoleår at lade børnene skrive med meget stor skrift. De store skrivebevægelser har desuden den fordel, at de giver stærkere bevægelsesfornemmelser, og at analysen af bogstavformerne er lettere. Først fra det 3. skoleår begynder man træningen af de ret fint koordinerede fingerbevægelser. Under skriveprocessen glider hånd og underarm fra venstre mod højre. Denne bevægelse samt skrivebevægelserne ved bogstavdannelsen må foregå uden stramme og spændte muskler, og dette søger man at nå ved særlige træningsøvelser. Skrivestillingen, hvorved forstås såvel legemets som armens, håndens og fingrenes stilling, skal yde de bedste betingelser for selve skrivebevægelserne. Højre underarm skal stå vinkelret på bogens linier, hvorfor denne får en hældning til venstre. Den mest brugte hældning er på 22½ grader, men kan variere noget i de forskellige systemer. Skriftens hældning bestemmes ikke alene af bogens hældning, men også af håndens fysik. Den almindelige hældningsvinkel ligger mellem 22½ til 35 grader. Om alle elever skriver med samme hældning, er temmelig ligegyldigt, blot den enkelte elevs hældning er ensartet.

Med hensyn til skrivestillingens hygiejne har skolen en kamp at kæmpe mod den dårlige legemsholdning. Årsagerne til denne er den almindelige muskelspændingstilstand, som skrivearbejdet sædvanligvis medfører for den uøvede, hvorfor mange pædagoger søger en god skrivestilling indarbejdet ved stadig træning i afslappet legemsholdning som indledning til skrivetimerne. Men endnu vigtigere er træningsøvelser, da de giver lettere bevægelser uden spændte muskler. Der er i alt 66 bogstaver og taltegn, som eleverne skal lære udenad. Dette opnås ved stadig gennemgang af bogstavsformerne med indgående analyse af bogstavets form og ved indøvelse af bevægelserne ved luftskrivning og sporskrivning. Alfabetet deles i grupper således, at bogstaver med fælles grundtræk kommer i samme gruppe. Sammenskriften består i de første skoleår af enkle ord. Disse gøres efterhånden vanskeligere, og i de sidste skoleår skrives hele sætninger. Eleverne må lære at se, hvor langt der skal være imellem bogstaver og ord, og om de enkelte bogstavers højde harmonerer. Både de enkelte bogstaver og sammenskrivningen indøves først på tælling. Taktskrivningen hjælper eleverne til at overholde den gode holdning og indøve den rigtige håndstilling. Den fremskynder de langsomme elevs bevægelser og holder de alt for hurtige tilbage. Undervisningen i en skrivetime foregår i almindelighed efter følgende plan: 1) Stilingsøvelser, 2) træningsøvelser, 3) gennemgang af et eller flere bogstaver, 4) sammenskrift på tælling, 5) det indøvede indføres – evt. i et særligt hæfte – uden tælling. Som skrivemateriale anvendes i de første skoleår blyant; i skrivebøgerne er der indskudt højdelinier mellem skrivelederne”.

(Leksikon for Opdragere II, s. 1885, 1953).

Som den ovenstående gennemgang af ”state of the art” af skriveundervisningens praktiske udførelse i 1950’erne med al tydelighed viser, havde skrivning for længst opnået status som et fag med en egen teoretisk og praktisk fagdidaktisk profil. Målet med skrivefaget var, at børnene fik en ”ordentlig, tydelig og flydende håndskrift”, som der stod i undervisningsvejledningen fra 1942. Selv om der nu var en klart mere funktio-

nel tilgang til skrivefaget, hvor man endog ofte forsøgte at krydre den ellers fortsat noget tørre og gentagelsesprægede skriveundervisning med små oplivende momenter, som at lade eleverne synge i kor i takt til skrivningen, var og blev skrivefaget for de fleste et ganske trist og langvarigt bekendtskab igennem skoleforløbet. Og da man fortsat insisterede på, at eleverne skulle kunne skrive korrekt og stilmæssigt smukt i hæfterne uden nogen former for blækklatter, blev dét at lære at erhverve sig en letflydende og læsbar skrift for rigtig mange elever noget af en traumatisk oplevelse. Denne oplevelse blev styrket af, at skrivning også i vidt omfang blev benyttet som et disciplineringsmiddel i folkeskolen. En meget almindelig straf for en elev, der have overtrådt reglerne, var, at hun fik en eftersidning, hvor hun 100 gange skulle skrive på tavlen eller i et kladdehæfte, at hun ”ikke måtte forstyrre med snakken i timerne”. Samtidig fik eleverne tudet ørene fulde af, at en pæn håndskrift indikerede, at man var et godt og redeligt menneske. Skriveundervisningen kobledes på effektiv vis pæn håndskrift sammen med moralsk habitus.

I den procesorienterede skrivepædagogik tog man afstand fra tidligere praksis, hvor lærerne forholdt sig korrigerende og vurderende til elevens skriftlige produktion, og i stedet blev der lagt vægt på det skriftlige arbejdes tilblivelsesproces.

Skriveundervisningen lå næppe højt på mange elevers barometer over favoritfag, og skrivningen sluttede fortsat megen værdifuld undervisningstid i skolen, men på resultatsiden talte, at størsteparten af eleverne kom ud af skolen med en håndskrift, der både var læselig og for det meste nogenlunde korrekt skrevet med syntaks og kommasætning. Det er disse ”gode gamle dage”, som revsere af nutidens unges mangelfulde håndskrift henviser til.

Opgøret mod den megen færdighedstræning og øvelsesreproduktion i skriftlig dansk satte ind i 1960’erne. I Tidsskriftet Læsepædagogik i 1963-

64 argumenteredes der f.eks. i ledende artikler for, at det hidtidige intense arbejde med skriftlig dansk havde været alt for kortsynet og massivt præstationsorienteret. Fremfor at bruge al den tid i skriftlig dansk på afskrivning og staveordstræning, som man hidtil havde gjort, ønskedes det nu, at eleverne hurtigere kom frem til at udtrykke deres egen mening og ræsonnere på skrift, fremfor blot at skrive korrekt og læseligt. Der skete en vægtforskydning i skriftlig dansk fra færdighedstræning til dannelsesproces. Samtidig skete der en ændring i den skriftform, som eleverne lærte. Frem til 1950’erne havde skråskriften domineret, men herefter trængte systemskrift og andre former for formskrift ind i folkeskolen og blev efterhånden med dens enklere bogstavsformer den foretrukne skrifttype.

Ved folkeskoleloven af 1975 blev skrivningens rolle i skriftlig dansk yderligere reduceret, og i løbet af 70’erne forsvandt håndskriftens monopol som elevernes skrivemetode, da skrivemaskinen kom ind i skolen, og eleverne i de store klasser fik mulighed for at lære skriveteknikken på tastaturet.

I 1980’erne vandt den procesorienterede skrivepædagogik indpas i Danmark. I den procesorienterede skrivepædagogik tog man afstand fra tidligere praksis, hvor lærerne forholdt sig korrigerende og vurderende til elevens skriftlige produktion, og i stedet blev der lagt vægt på det skriftlige arbejdes tilblivelsesproces. Samtidig fik computerne for alvor fodfæste i skolerne. Eleverne skulle nu lære at skrive deres historier på computer i et tekstbehandlingssystem. Arbejdet med stavning og sætningskonstruktioner var ikke længere det vigtigste. Opbygningen af elevernes fantasi og kreativitet i de skriftlige arbejder vejede tungere, og den traditionelle ”håndholdte” skriveundervisning blev kraftigt reduceret og primært praktiseret i indskoling.

Med udviklingen af de digitale teknologier og inddragelsen af internettet blev websteder en del af skrivepædagogikken i 00’erne. På få år var mulighederne for interaktivitet blevet langt større end i 1990’erne, og skrivningen kunne flettes sammen med informationssøgning, brug af billeder, hyperlinks, lyd og filmklip. For det traditionelle skrivefag var det ”skriften på væggen”, selvom man fortsat i 2009 ved afgangsprø-

verne i 9. og 10. klasse i skriftlig stil var henvist til at benytte pen og papir. Denne sidste bastion for håndskriften faldt dog kort efter, da der blev givet grønt lys til, at eleverne i alle prøvesammenhænge måtte benytte sig af egne computere. I dag spiller den traditionelle skriveundervisning en meget beskeden rolle i folkeskolens undervisning, som især koncentrerer sig i indskoling.

Der er ingen tvivl om, at håndskriften er en uddøende kultur i folkeskolen, omend den næppe forsvinder helt. For det første fordi en håndskrift er god at have, når man ikke har en computer. Og for det andet fordi det påvirker læseudviklingen positivt at få bogstaverne ind gennem kroppen og ud gennem fingrene.

Brugen af elektroniske hjælpemidler til skriveprocessen er en integreret del af folkeskolen anno 2016, hvor også børn i første klasse nu mange steder får udleveret iPads. Som konsekvens heraf er der rigtig mange af tidens skoleelever, som aldrig opnår en naturlig sikkerhed i at skrive i hånden, endside opnår en håndskrift, der er blot nogenlunde læselig og sammenhængende. Der er ikke i tvivl om, at nogle elevers langsommelige og usikre håndskrift har fået dem til at holde sig tilbage i timerne. Det kan derfor have en demokratiserende effekt, at det meste nu foregår på computer. I 7. årgang på Utterslev Skole (Information, 2012, s. 14-15) viste erfaringen, at svage elever pludselig begyndte at tage notater, når blyanten erstattedes af en iPad.

Der er ingen tvivl om, at håndskriften er en uddøende kultur i folkeskolen, omend den næppe forsvinder helt. For det første fordi en håndskrift er god at have, når man ikke har en computer. Og for det andet fordi det påvirker læseudviklingen positivt at få bogstaverne ind gennem kroppen og ud gennem fingrene. Man kunne måske godt ønske sig, at eleverne havde mere tid og lejlighed til at udvikle håndskriftens æstetiske og personlige dimension og opnåede glæden

ved at fremstille noget med hænderne og skrive og modtage et håndskrevet brev eller kort, men sammenlignet med alle de øvrige kompetencer, som nutidens elever skal tilegne sig i folkeskolen, er det vel rimeligt, at håndskriften har den neddrolede position på folkeskolens curriculum, som er tilfældet i dag.

Litteraturliste

Brammer, G. P. (1838, revideret version 1847 og 1861). *Lærebog i Pædagogik og Didaktik udarbejdet især med Hensyn til det danske Almueskolevæsen*, 1. udgave.

Bure, K. (1914). *Skrivningens psykiske og fysiologiske Sider*.

Gjerløff, A. K. & Jacobsen, A. F. (2014). *Dansk Skolehistorie: Da skolen blev sat i system 1850-1920*, bd. 3

Hansen, O. (1898). *Opdragelseslære*.

Information, Sørensen, R. B. og Rasmussen A. Brask, Hvis man har en pæn håndskrift, er man et pænt menneske, 3.5.2013, s. 14-15.

Jepsen, H. & Mortensen, L. (1912). *Undervisningsmetodik*.

Larsen, H. (1936). *Skrivemetodik*.

Leksikon for Opdragere I-II (1953).

Matzen, M. (1888). *NY ABC*.

Rasmussen, V. (1915). *Skrivning, i Vor Ungdom*.

Salling, S. H. (1907). *Skrivefaget i børneskolen, i Vor Ungdom*.